

Cruiffiaans

Crujffiaans

Uitspraken, gedachtegoed en voetbalvisie:
een thematisch totaaloverzicht

Rob Siekmann

© 2010 Uitgevers, Rotterdam 2020

Portretrecht Johan Cruijff, met dank aan Interclarion SL

Beeld omslag en blz. 18-19: © Marlene Dumas, Johan Cruijff (jonger/ouder) (1997), zeefdruk op papier, 40 x 33 cm, Marcel Kalksma Prints, Amsterdam

Foto beginpagina deel I: © still uit beeldopnamen van wijlen Arend van der Wel

Foto beginpagina deel II: © Bart Sorgedrager (1986)

Foto beginpagina deel V: © ANP/Olaf Kraak

Foto's in Over de auteur: © Coby Gerharz

Bureauredactie: Altink Redactie & Correctie, Middelharnis

Vormgeving omslag: Studio Klaster, Rotterdam

Vormgeving binnenwerk, plus zetwerk: Coco Bookmedia, Amersfoort

Druk: Veldhuis Media, Raalte

2010 Uitgevers ontwikkelt professionele en educatieve informatieproducten voor professionals en studenten in de gezondheidszorg en de sector sport, bewegen en gezondheid.

info@2010uitgevers.nl | www.2010uitgevers.nl

2010 Uitgevers is een multimedia-uitgeverij. Veel uitgaven zijn online verrijkt met beeld, geluid of aanvullende gegevens. Meer informatie: www.2010uitgevers.nl/uitgaven.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veelevoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

ISBN 978 94 90951 56 6

NUR 480, 491

Voorwoord

Voetbal is een spel van linies. Hoe bouw je op? Voetballinies zijn heel belangrijk. Wanneer moet je een linie overslaan in aanvallend voetbal [opzicht, RS], waardoor je meer mensen [spelers, RS] achter de bal hebt [houdt, RS]? [D1/114] [Door een linie over te slaan kun je ook meteen werken aan de ‘restverdediging’, aan voldoende mensen achter de bal hebben, RS]

Op Twitter bestaat een account dat ‘De Tolk van Aad’ heet. Als de Tolk er zin in heeft, parafraseert hij wat Aad de Mos de wereld in stuurt via Twitter, in beter en uitgebreider Nederlands. Aad is summier in zijn mededelingen en gaat uit van parate kennis bij de toehoorder, maar deze kennis ontbreekt vaak. Dan komt de Tolk in actie, met zijn uitleg van de compacte teksten.

Het is een amusant spel met de andere Twitteraars. Men weet hoe Aad formuleert, bondig genoeg, en apprecieert het extra werk dat de Tolk verricht. De Tolk is ironisch op een vriendelijke manier. Ook Aad kan lachen om de onmiddellijk vervluchtigende geintjes.

Rob Siekmann is wars van ironie. Ik weet niet of dat een persoonlijke trek is of dat ironie en wetenschap een contradictio in terminis vormen. De man die dit boek heeft geschreven, gaat de teksten van Cruijff bloedserius te lijf en bewijst hem de eer van een academische methodiek die Cruijff zou hebben vervuld met trots.

Ik heb Johan niet vaak gesproken, maar vaak genoeg om zijn onzekerheden te herkennen.

Niet snel zal ik vergeten dat hij me ooit in Barcelona vertelde – het zal in 1977 of 1978 zijn geweest – hoe de hoogleraar die hem de werking van een computer uitlegde, stomverbaasd was over zijn, Johans, snelheid van begrip.

‘Ik snapte eigenlijk meteen hoe dat ding werkte,’ aldus Cruijff.

Ik schiet er nu, meer dan veertig jaar later, opnieuw van in de lach, zoals we tijdens zijn lange leven als publiek persoon geregeld glimlachend naar hem hebben geluisterd.

Het is een zegen dat de schrijver van dit boek gespeend is van onze vaak gemakzuchtige benadering van Cruijffs teksten. Als je je best ervoor doet, zoals Rob Siekmann heeft gedaan, kun je zien dat Cruijffs opvattingen over het voetbal en over sport in het algemeen, uiterst serieus genomen moeten worden. De grootste Nederlandse voetballer van de vorige eeuw verdient niets minder dan dat.

Net zo serieus als kunstenaars hem hebben genomen. In mijn werkkamer hangt een schilderij door Emo Verkerk van Cruijff, de dubbele zeefdruk van Marlene Dumas, de

befaalde foto van Paul Huf, Cruijfftekeningen van Han Schuil, Toon Verhoef en Aat Veldhoen.

Als de wetenschap en de kunst Cruijff serieus nemen, wordt het de hoogste tijd dat we dat allemaal gaan doen.

Henk Spaan
Maart 2020

Inhoud

Inleiding en verantwoording	21
Verzamelbundels	21
Taaleigen	23
Inhoud	23
Onderzoeksdoelstelling	24
Materiaalafbakening	25
Materiaalpresentatie	26
Deel I Organisatorische aspecten	
1 Sport en voetbal	33
Sport en lichamelijke opvoeding	33
'Definities' van sport: wat is sport?	34
Het 'zwarte gat' – een tweede kans voor topsporters	35
<i>Over de Johan Cruyff University (nu: Johan Cruyff Academy), tweedekansonderwijs</i>	36
Gehandicaptensport	39
'Definities' van voetbal: wat is voetbal?	41
<i>Over de vergelijking van voetbal met andere sporten</i>	44
<i>Over de verschillen tussen topsporters per discipline</i>	45
Het karakter van de voetbalwereld	46
<i>Over algemene aspecten</i>	46
<i>Over het 'stenen tijdperk' en de voetbaljungle</i>	46
<i>Over vriendschap in het voetbal</i>	47
2 Bestuur en management	49
Sport en politiek	49
<i>Over de afschaffing van het transfersysteem</i>	50
<i>Over de lokale overheid</i>	50
Bestuurscultuur en de kwaliteit van bestuurders	51
<i>Over algemene aspecten</i>	51
<i>Over werken voor de nationale voetbalbond</i>	51
<i>Over organisatievormen in het clubvoetbal</i>	51
<i>Over vergadercultuur, commissies en officiële functies in clubverband</i>	53
<i>Over 'korte lijnen' in de organisatie</i>	54
<i>Over verstand van voetbalzaken en hobbyïsme</i>	54
<i>Over de rol van de 'praktijkjongens' met een clubhart</i>	57

	<i>Over een technische reorganisatie (hervorming van de jeugdopleiding)</i>	58
	<i>Over de opleiding van oud-sporters tot bestuurders</i>	62
	Adviseurschap	63
	<i>Over 'ambassadeurschap'</i>	65
	Verenigde Staten van Amerika	65
3	Clubs	67
	Accommodaties en stadions	67
	Clubhistorie	68
	Het karakter van profclubs	68
	<i>Over een profclub met een familiair karakter</i>	69
	<i>Over een 'eigen' club</i>	69
4	Spelers (rechtspositie)	71
	Clublegendes	71
	Rechtspositie van de speler	71
	<i>Over spelerscontracten</i>	72
	<i>Over salaris en premies</i>	73
	<i>Over premiestelsels</i>	74
	<i>Over transfersommen en salarissen</i>	75
	<i>Over 'jeugdcontracten'</i>	75
	<i>Over neveninkomsten</i>	76
	<i>Over boetes</i>	76
	<i>Over verzekeringen</i>	76
	<i>Over belastingen</i>	76
	<i>Over de afschaffing van de buitenlandersregel</i>	77
	<i>Over 'kinderhandel'</i>	78
	<i>Over het Nederlands elftal</i>	79
5	Wedstrijden en competities	83
	Oefenwedstrijden	83
	Vriendschappelijke wedstrijden	83
	Afscheidswedstrijden	84
	Nederlands elftal en interlandwedstrijden	85
	<i>Over het volkslied</i>	85
	<i>Over de verhouding tussen club en nationaal elftal</i>	86
	<i>Over technische zaken</i>	86
	<i>Over presteren en prestaties</i>	87
	<i>Over de organisatie van WK's</i>	89
	Clubvoetbal, wedstrijden en competities	89
	<i>Over algemene aspecten</i>	89
	<i>Over de competitieopzet en -indeling</i>	90
	<i>Over presteren en prestaties</i>	91

Deel II Voetbaltechnische aspecten

6	Training en coaching	97
	Straatvoetbal	97
	<i>Over 'de straat' als leerschool</i>	97
	<i>Over het nabootsen van straatvoetbal in de jeugdopleiding</i>	97
	Trapveldjes en Cruyff Courts	99
	<i>Over integratie</i>	100
	<i>Over belastingen</i>	101
	Jeugdopleiding en talentontwikkeling	101
	<i>Over opleidingsmethoden en trainingsfilosofie</i>	101
	<i>Over leerstof en oefenstof</i>	103
	<i>Over 'leren' in plaats van 'winnen'</i>	104
	<i>Over mentaliteit</i>	105
	<i>Over de begeleiding van allochtone talenten</i>	105
	<i>Over de opzet en inrichting van de jeugdopleiding, personeelszaken</i>	106
	<i>Over de externe noodzaak tot opleiden</i>	108
	<i>Over het beschermen van de jeugdopleiding</i>	108
	<i>Over de doorstroming, het 'doorbreken' van talent</i>	109
	<i>Over de kwaliteit van de 'doorstromers'</i>	110
	<i>Over opleiden voor het eerste elftal</i>	111
	<i>Over voetballen in het buitenland</i>	112
	<i>Over externe blokkades voor de doorstroming van talent</i>	112
	<i>Over leeftijdscategorieën</i>	113
	<i>Over scouting</i>	114
	<i>Over statistiek en het testen van talent</i>	115
	<i>Over de rol van oud-topspelers, de 'praktijkjongens'</i>	115
	<i>Over de organisatie van het jeugdvoetbal</i>	117
	Leiderschap (trainer/coach)	118
	<i>Over het trainersvak</i>	118
	<i>Over het karakter, de aard van leiderschap</i>	118
	De betekenis van de begrippen 'trainer', 'coach' en 'oefenmeester'	120
	De 'kleedkamer': de verhouding tussen bestuur, coach en spelers in clubverband	122
	Chef d'équipe van het Nederlands elftal	123
	Bondscoach	123
	<i>Over de kwaliteiten van een bondscoach</i>	123
	<i>Over het stemmen over de bondscoach</i>	124
	<i>Over toernooitrainers</i>	125
	<i>Over organisatorische aspecten, het begeleidingsteam</i>	125
	<i>Over de technische staf</i>	130
	<i>Over het bondscoachschap van Catalonië</i>	130
	Diploma's (trainersopleiding)	130
	<i>Over de noodzaak en waarde van trainersdiploma's</i>	130

<i>Over het technisch directeurschap</i>	131
<i>Over de trainersopleiding</i>	132
Activiteiten, taken, competenties en besluitvorming	133
<i>Over het overdragen van taken en over de technische staf</i>	134
<i>Over doceren buiten het voetbal om</i>	135
Beoordeling van, kritiek op en het tegenwerken van de trainer	136
<i>Over de verhouding tot collega-trainers</i>	137
Druk en stress	138
Begin, vervolg en einde van de trainersloopbaan	139
<i>Over de continuïteit van de organisatiestructuur</i>	139
<i>Over de keuze om trainer te worden</i>	140
<i>Over de opbouw van een carrière: loopbaanplanning</i>	140
<i>Over de voorwaarden en de taakomschrijving</i>	141
<i>Over het salaris en honorarium</i>	142
<i>Over vertrek en ontslag</i>	142
<i>Over een terugkeer naar de 'oude' club</i>	147
<i>Over het einde van de trainersloopbaan: stoppen als trainer</i>	147
Macht en gezag in relatie tot de spelers en het bestuur	148
<i>Over de autoritaire trainer</i>	148
<i>Over de niet-autoritair trainer, de people's manager</i>	150
<i>Over hardheid, eerlijkheid en respect in relatie tot de spelers</i>	151
<i>Over eindverantwoordelijkheid en de relatie tot het bestuur</i>	153
Beoordeling en selectie van spelers	154
Omgang met en benadering van spelers: begeleiden, aan- en bijsturen en 'beter maken' (het 'leerproces')	155
<i>Over de gelijke behandeling van spelers</i>	155
<i>Over verstand van voetbal en over spelinzicht</i>	155
<i>Over intuïtie en ervaring</i>	156
<i>Over begeleiden en beter maken</i>	157
<i>Over kritiek op spelers</i>	157
<i>Over opdrachten aan spelers</i>	158
<i>Over fouten maken en corrigeren</i>	158
<i>Over 'onderhuidse boodschappen'</i>	159
<i>Over de rol van oud-topvoetballers</i>	161
Trainingsmethoden – de beoefening van het trainersvak	162
<i>Over wedstrijdgericht trainen</i>	162
<i>Over de details</i>	163
<i>Over oefenstofboeken en trainingsliteratuur</i>	163
<i>Over zelf meetrainen</i>	163
<i>Over het trainersvak als hobby</i>	164
<i>Over de voorbereiding op een wedstrijd</i>	165
<i>Over trainingskampen</i>	166
<i>Over conditietraining</i>	166

Over krachtraining	167
De werkplek	167
7 Team en spelers	169
Spelersuitrusting: schoenen	169
Over de kleding van het Nederlands elftal – de uitstraling	169
Over rugnummers en de aanvoerdersband	170
Elftal, teamverband en opstelling	171
Over de omvang van de selectie	171
Over het groeiproces, teambuilding en de teamgeest	172
Over de teamspeler	173
Over de 'zwakste schakel'	173
Over een vriendenploeg	173
Over de keuze van buitenlanders	173
Over de interne organisatie en de taakverdeling	174
Over uitstraling	175
Over ervaring	175
Over de opstelling	176
Over het vergelijken van spelers	178
Over het spelen met tien man	178
Spelerswissel	178
Leiderschap (speler)	180
Over het verlengstuk van de trainer	180
Over leiderschapskwaliteiten en natuurlijk leiderschap	180
Over 'dragende' spelers	183
Aanvoerderschap	183
Over de beste speler als aanvoerder	183
Over de gekozen aanvoerder	184
Over de eigenschappen en kwaliteiten van een aanvoerder	185
Over de viceaanvoerder	185
Kwaliteit van spelers	185
Over goede voetballers	185
Over beste spelers	187
Over fouten maken	189
Over topspelers, sterspelers en vedetten	189
Over de honorering	190
Over het karakter van topspelers	190
Over de topspeler als teamspeler	191
Over rugdekking voor topspelers	191
Over beroepsvoetballers en voetbalprofs	192
Presteren	192
Over talent en ervaring	192
Over vorm	193
Over goed of slecht spelen	193

	<i>Over het randgebeuren</i>	194
	<i>Over de reputatie</i>	194
	<i>Over rendement</i>	195
	<i>Over teamprestaties (casuïstiek)</i>	197
	De kleedkamer (werkplek)	198
	Clubliefde	198
	Begin, vervolg en einde van de spelersloopbaan	201
	<i>Over het (eerste) begin van de spelersloopbaan</i>	201
	<i>Over de actieve periode</i>	202
	<i>Over het carrièreverloop</i>	202
	<i>Over de interlandloopbaan</i>	203
	<i>Over contractverlenging</i>	203
	<i>Over het zoeken van een nieuwe club</i>	203
	<i>Over een vertrek, de overstap naar een nieuwe club</i>	203
	<i>Over een transfervrij vertrek</i>	205
	<i>Over een vertrek naar het buitenland</i>	205
	<i>Over een terugkeer naar de 'oude' club</i>	207
	<i>Over het einde van de interlandloopbaan</i>	208
	<i>Over het einde van de spelersloopbaan</i>	208
	<i>Over de periode na het einde van de spelersloopbaan</i>	209
8	Mentale aspecten	211
	Hersenenwerk	211
	Mentaliteit	211
	<i>Over techniek en mentaliteit</i>	211
	<i>Over de opstelling</i>	212
	<i>Over het prestatieverloop</i>	212
	<i>Over karakter</i>	214
	Scherpte, concentratie en instelling	214
	<i>Over tegenstand en conflicten</i>	214
	<i>Over scherpte vóór de wedstrijd</i>	215
	<i>Over scherpte tijdens de wedstrijd</i>	216
	<i>Over scherpte tijdens de training</i>	217
	Druk, stress en angst	217
	<i>Over druk, stress en de wedstrijdspanning</i>	217
	<i>Over angst</i>	219
	<i>Over de rol van het publiek</i>	219
	<i>Over druk bij het nemen van een strafschoot</i>	219
	<i>Over stress, roken en hartproblemen</i>	220
	Rancune	223
9	Medische aspecten	225
	Medische begeleiding en alternatieve geneeskunde	225
	Gezondheid en fitheid	226

Blessures	228
<i>Over de angst voor blessures</i>	228
<i>Over blessuregevoeligheid</i>	228
<i>Over doorspelen met een blessure</i>	229
<i>Over het herstellen van een blessure</i>	230
<i>Over de fysiologische gevolgen van blessures</i>	230
<i>Over pech met blessures</i>	230
Seks en seksualiteit	230
10 'Voetbalwetten'	233
'Wetten' in het voetbal	233
<i>Over andere 'voetbalwetten'</i>	234
11 Techniek	237
Basiselementen en basiskwaliteiten	237
Techniek en balbehandeling	238
<i>Over de basis van het voetbal</i>	238
<i>Over balgevoel</i>	238
<i>Over handelingsnelheid</i>	239
<i>Over functionaliteit van de techniek</i>	239
<i>Over effectballen</i>	239
<i>Over de omhaal</i>	240
Passing (techniek)	241
<i>Over de 'ziekenhuisbal'</i>	241
Strafschop (techniek)	241
Loopsnelheid en handelingsnelheid	242
<i>Over loopsnelheid</i>	242
<i>Over anticiperen</i>	242
<i>Over denkwerk</i>	243
<i>Over handelingsnelheid</i>	244
Spelinzicht en -overzicht	246
Loopwerk en timing	248
<i>Over loopwerk</i>	248
<i>Over timing</i>	248
Praten en 'kankeren'	250
<i>Over praten: communicatie in het veld</i>	250
<i>Over praten tegen tegenstanders</i>	252
<i>Over 'kankeren'</i>	252
<i>Over druk en spanning</i>	253
12 Tactiek	255
Definitie van tactiek	255
<i>Over de zwakke punten van de tegenpartij</i>	255
<i>Over persoonlijke tactiek en ploegtactiek</i>	256
<i>Over tactiek en geluk hebben</i>	257
<i>Over de relatie tussen techniek en tactiek</i>	257

Balbezit	257
<i>Over 'het spel zonder bal'</i>	258
Positiespel	259
<i>Over met de bal lopen, het 'vasthouden' van de bal</i>	260
<i>Over fysieke belasting</i>	260
<i>Over bewegen</i>	261
<i>Over rouleren, switchen en van plaats verwisselen</i>	262
<i>Over de 'kleine ruimte'</i>	263
<i>Over het creëren van een overtalsituatie</i>	263
<i>Over het handhaven van een 'restverdediging'</i>	264
Tempo	265
Counter	266
Dribbelen, pingelen en soleren	266
<i>Over de een-tegen-eensituatie</i>	267
Passing (tactiek)	267
<i>Over de breedtepass</i>	268
<i>Over in de dekking aanspelen</i>	269
<i>Over de assist (eindpass)</i>	269
Keeperstactiek	269
<i>Over het organiseren van de verdediging</i>	269
<i>Over verre uittrappen</i>	269
<i>Over de 'meevoetballende' doelverdediger</i>	270
Mandekking ('ont-dekking')	270
Pressing en vastzetten	273
<i>Over de voorste aanvaller als eerste verdediger</i>	274
Een- of tweebenig; 'contra spelen'	274
Speeltijd, (eind)stand, scoreverloop, winst en verlies, geluk en pech	275
<i>Over effectieve speeltijd</i>	275
<i>Over het scoreverloop</i>	276
<i>Over 'scorebordjournalistiek'</i>	276
<i>Over geluk en pech</i>	277
Op buitenspel spelen	278
Spelhervattingen	278
Vrije schop en het muurtje	279
Strafschop	279
<i>Over het bijzondere karakter van de strafschop</i>	279
<i>Over trainen op de strafschop</i>	281
<i>Over de strafschop in tweeën</i>	281
Inworp	282
Hoekschop	282
13 Opstellingen en spelsystemen	285
4-3-3-systeem	285
4-4-2-systeem	287

	<i>Over backs en mislukte vleugelspelers</i>	290
	<i>Over centrale verdedigers</i>	290
	<i>Over middenvelders</i>	291
	<i>Over aanvallers</i>	292
	<i>Over buitenspelers</i>	292
	<i>Over multifunctionaliteit</i>	293
	<i>Over georganiseerde vrijheid en gecontroleerde chaos</i>	293
14	Speelwijzen en speelstijlen	295
	'Constate waarden'	295
	'Simpel' voetballen	295
	Aanvallend, dominant voetbal	296
	Totaalvoetbal	298
	Mooi voetbal versus 'resultaatvoetbal'	298
	<i>Over het zich aanpassen aan de tegenstander</i>	300
	<i>Over 'voetbal is oorlog'</i>	300
	'Publieksvoetbal' – voetbal als entertainment	301
15	Voetbalculturen en nationale cultuurverschillen	303
	Denemarken	303
	Duitsland	303
	Engeland	304
	Italië	304
	Nederland	305
	<i>Over flexibiliteit</i>	305
	<i>Over presteren onder druk</i>	306
	<i>Over hiërarchie</i>	306
	<i>Over deskundigheid en oordeelsvermogen</i>	307
	<i>Over excellentie en uitzonderlijkheid</i>	308
	<i>Over zelfoverschatting en zelfonderschatting</i>	308
	<i>Over mentaliteit</i>	308
	Spanje	309
	Verenigde Staten van Amerika	310
	Deel III Het voetbalreglement	
16	Spelregels en arbitrage	315
	Spelregels en arbitrage in het voetbal	315
	<i>Over respect voor de (spel)regels en het gezag</i>	315
	<i>Over de universaliteit van de spelregels</i>	315
	<i>Over wijziging van de spelregels en over deregulering</i>	315
	<i>Over de toepassing van de spelregels</i>	316
	<i>Over 'professionele' overtredingen</i>	317
	<i>Over zelfbescherming</i>	319
	<i>Over de wijze en het niveau van arbitreren</i>	320
	<i>Over de houding en het gedrag tegenover de scheidsrechter</i>	320

Deel IV Publiek en media

17	Publiek, toeschouwers, fans en supporters	327
	De 'twaalfde man'	327
	<i>Over de steun van het publiek</i>	327
	<i>Over uitfluiten en fluitconcerten</i>	328
	<i>Over nostalgie</i>	328
	Entertainment: 'publieksvoetbal'	329
	<i>Over voetbal voor het publiek</i>	329
	<i>Over voetbal voor de eigen supporters</i>	330
	<i>Over toeschouwersaantallen</i>	330
	Wangedrag van toeschouwers	331
18	Pers en media	333
	Analisten en analyses	333
	Columns	335
	Journalistiek en publiciteit	336
	<i>Over belangstelling van de media</i>	336
	<i>Over toegankelijkheid voor de media</i>	336
	<i>Over de betaling voor interviews</i>	338
	<i>Over het belang van de media</i>	339
	<i>Over verstand van voetbal</i>	340
	<i>Over het verdraaien van de feiten</i>	341
	<i>Over kritiek</i>	342
	<i>Over biografieën</i>	343
	<i>Over uitsprakenbundels en andere verzamelingen</i>	345
	<i>Over poseren voor fotografen</i>	345
	<i>Over de film</i>	345

Deel V Cruijff over Cruijff

19	Persoonlijke levenssfeer	349
	Persoonlijkheid, identiteit en levenservaring	349
	<i>Over afkomst en achtergrond</i>	349
	<i>Over opvoeding en vaders</i>	349
	<i>Over erfelijkheid: 'voetbalgenen'</i>	351
	<i>Over bestaanszekerheid en overlevingsdrang</i>	352
	<i>Over school, opleiding en de algemene ontwikkeling</i>	352
	<i>Over werk, het vak en het beroep</i>	353
	<i>Over nationaliteit</i>	354
	<i>Over persoonlijke eigenschappen en karaktertrekken</i>	354
	<i>Over eten en voeding</i>	367
	<i>Over kleding</i>	368
	<i>Over autorijden</i>	368
	<i>Over de beheersing van vreemde talen</i>	369

<i>Over zakendoen</i>	370
<i>Over politiek</i>	371
<i>Over cultuur: muziek, bouwkunst en architectuur</i>	371
<i>Over vrije tijd, ontspanning, vakantie en hobby's</i>	372
<i>Over het einde van de voetballoopbaan en over het leven erna</i>	373
<i>Over leeftijd, ouderdom en nalatenschap</i>	374
<i>Over het voordeel van het nadeel</i>	375
Levensbeschouwing: godsdienst, kerk, geloof en bijgeloof	377
<i>Over wat het verstand te boven gaat</i>	377
<i>Over het bestaan van een hogere macht</i>	378
<i>Over goddelijke gerechtigheid</i>	379
<i>Over de wil van God en de lotsbestemming</i>	380
<i>Over de kerk en de wijze van geloofsbeleving</i>	382
<i>Over bijgeloof en vaste rituelen</i>	383
Bekendheid, populariteit, reputatie en imago	384
<i>Over bekendheid</i>	384
<i>Over privacy en anonimiteit</i>	385
<i>Over bedreigingen</i>	385
<i>Over populariteit</i>	386
<i>Over het imago en de publieke beeldvorming</i>	388
<i>Over idolen</i>	389
<i>Over iemands goede naam en reputatie</i>	389
<i>Over huldigingen en ander eerbetoon</i>	390
Geld en geldzaken	392
<i>Over geld verdienen</i>	392
<i>Over zuinigheid, spaarzaamheid en gierigheid</i>	394
Goede doelen: Johan Cruyff Foundation	395
Thuisituatie, huwelijk en gezin	398
<i>Over meisjes en verliefdheid</i>	398
<i>Over trouwen en het huwelijk</i>	398
<i>Over de thuisituatie: het gezin</i>	399
<i>Over familie, kinderen en kleinkinderen</i>	401
<i>Over de spelersvrouw</i>	403
<i>Over wonen en huisvesting</i>	403
Slotbeschouwing en conclusies	407
Literatuur	413
Over de auteur	443
Namenregister	445

7
50

Johan Cr

*'Ik blijf gewoon doorgaan met me uit te spreken;
pas als ik dood ben, houd ik mijn mond.'*

- Johan Cruijff

Inleiding en verantwoording

Italianen kunnen niet van je winnen, maar je kan wel van ze verliezen. De uitspraken van Johan Cruijff (1947–2016) hebben mij altijd geïntrigeerd. Over Cruijff werd vaak gezegd dat hij onnavolgbaar was in zijn betoog over voetbal en al dan niet aanverwante zaken. Die indruk heeft ook zijn neerslag gevonden in Van Dale, waarin ‘cruijffiaans taalgebruik’ als volgt wordt omschreven: ‘raadselachtige, diepzinnig aandoende uitspraken die niet altijd de regels van de logica lijken te volgen’. Zelf zei Cruijff daarover: *Ik schijn af en toe niet goed te formuleren, maar over het algemeen begrijpt iedereen me wel. Het is eigenlijk zo dat ik sneller denk dan praat. Vaak ben ik er al voorbij en dan moet ik het nog zeggen.* Dat lijkt bijvoorbeeld het geval te zijn geweest met het volgende citaat: *Ik heb gezegd: nou, stel Pietje boven de rest aan, want die zal altijd drie gekke ideeën zeggen, waar misschien de rest het niet mee eens is. Maar wel de exceptie, de exceptie zo bewaren. Want wat zie je dan met exceptie gebeuren?* In het algemeen worden zijn uitspraken vanwege hun bijzondere karakter qua vorm en inhoud wel als ‘cruijffiaans’ bestempeld. Cruijffiaans is echter niet een taal die je kunt leren spreken, want alleen Cruijff beheerste die taal.

Verzamelbundels

Er zijn in de loop der jaren door verscheidene auteurs verzamelbundels samengesteld die zich niet alleen tot Cruijffs uitspraken over voetbal in engere zin beperken. De ene samensteller heeft het materiaal in thematische rubrieken onderverdeeld, zoals ‘De scheidsrechters’, ‘Het trainersvak’ en ‘Het zakendoen’ (Henk Davidse, *Je moet schieten, anders kun je niet scoren en andere citaten van Johan Cruijff*, 1998/2009; zie ook: Henk Davidse, *In zekere zin ben ik waarschijnlijk onsterfelijk. Een schatkamer vol Cruijffspullen en quotes*, 2014), terwijl een andere samensteller het materiaal in perioden heeft verdeeld, bijvoorbeeld ‘1997/98 – Wordt vijftig en start met de Johan Cruyff Foundation’ (Sytze de Boer, *Johan Cruijff. Uitspraken. Een biografie in citaten*, 2011/2013). In beide gevallen zijn de uitspraken binnen de gekozen rubrieken dan weer chronologisch geordend. Ten slotte zijn in het boek *Johan Cruijff is ongeneeslijk beter. Anekdoten, belevenissen en uitspraken* (2000) van Henk Davidse en Henk ten Berge – naast talloze andere citaten die in de verhalende tekst voorkomen – in totaal 63 uitspraken apart ingekaderd.

In deze bundels komen korte quotes voor die je met de term ‘cruijffismen’ zou kunnen aanduiden. Langere citaten van een of meer alinea’s zijn ook te vinden, vooral in de ‘biografie in citaten’ van De Boer. Befaamde voorbeelden van gevleugelde uitspraken zijn de oneliners *Elk nadeel heeft zijn voordeel* en *Je gaat het pas zien als je het doorhebt*

(laatstgenoemde is overigens ook de titel van een boek van Pieter Winsemius over Cruiff en leiderschap). Cruiff gebruikte zulke kernachtige uitspraken dikwijls zelf bij herhaling, in allerlei variaties, wat bijvoorbeeld blijkt uit de volgende quote: *En zoals ik al eens eerder heb gezegd: elk nadeel heeft zijn voordeel. Ik ben twee vaders kwijtgeraakt. Dat is een heel erg groot nadeel, maar ik heb er natuurlijk wel twee die op me letten. En ik vermoed dat als er wat aan de hand is, ze me wel zullen waarschuwen.*

Tegen Henk Davidse heeft Johan Cruiff in breder verband ooit gezegd: *Jij bent eigenlijk mijn geheugen en Jij weet meer over mij dan ikzelf.* Over de eerste verzamelbundel met uitspraken van Cruiff, opgetekend door Davidse, zei Cruiff: *Heel komisch. Ik denk dat dit ook de enige manier is waarop je er tegenaan moet kijken.*

Niet Cruiff zelf, maar de samenstellers van de bundels hebben bepaald wat zij presenteren als zijn uitspraken en welke citaten zij kiezen. Davidse en De Boer verantwoorden overigens niet hoe zij tot de keuze van de gepresenteerde uitspraken zijn gekomen; selectiecriteria ontbreken dan ook. Zij baseerden zich op schriftelijke en ook mondelinge bronnen (boeken, kranten, tijdschriften, tv-interviews, tv-analyses en dergelijke). Te bedenken valt dat Cruiff op schrift niet altijd letterlijk zal zijn aangehaald, er daarbij van uitgaande dat zijn woorden inhoudelijk wel juist zijn weergegeven. Cruiff deed immers alles mondeling af of via ghostwriters (zoals in geval van zijn columns voor *De Telegraaf*).

Dat de oorspronkelijke auteur of journalist in het algemeen ook wel degelijk zijn eigen woordkeuze in de tekst heeft verwerkt, vooral in de langere citaten met het karakter van een uiteenzetting of betoog, laat het boek *Johan Cruiff – ik houd van voetbal* (2002) duidelijk zien. Daarin is voor de titels van de hoofdstukken telkens een uitspraak van Cruiff gekozen die in het desbetreffende hoofdstuk voorkomt. Die titels dekken echter meestal niet uitsluitend de lading van het hoofdstuk, omdat uiteenlopende onderwerpen erin aan de orde komen. Het boek is vertaald uit het Spaans. De oorspronkelijke redacteur (Sergi Pàmies) zegt in de inleiding van het boek dat het een weergave is van de gesprekken die hij als voetbaljournalist met Cruiff had gevoerd:

‘We hebben daarbij de volgende werkwijze gehanteerd: ik stelde een vraag en hij antwoordde wat er in hem opkwam. Meestal was dat een antwoord op mijn vraag, maar dat hoefde niet altijd zo te zijn. Vaak gaat Cruiff van het ene op het andere onderwerp over. Ik heb, voor zover mogelijk, de volgorde van het gesprek gevolgd, de inhoud geordend en natuurlijk het taalgebruik herschreven in een stijl die conventioneel is dan die men van Johan Cruiff kan verwachten’ (blz. 15-16).

Voor de goede orde: *Johan Cruiff – ik houd van voetbal* is dus als zodanig geen verzamelbundel van uitspraken en citaten, maar een primaire bron zoals ook andere literatuur over Cruiff.

Behalve dat er uitgebreide verzamelbundels bestaan, schreef Pieter Winsemius het boek *Toeval is logisch* (2012), waarin tachtig door hem geselecteerde uitspraken van Cruiff worden toegelicht. Het is Winsemius’ uitleg en soms is het voor hemzelf ook

wel de vraag of Cruijff iets inderdaad op een bepaalde manier bedoelde, zo valt op de achterkant van het boekomslag te lezen. Winsemius trekt in breder verband parallellen tussen uitspraken van Cruijff enerzijds en de politiek, het management en het bedrijfsleven anderzijds. Hij vertaalt naar eigen inzicht de relevantie van Cruijffs uitspraken voor die gebieden. In zijn commentaar is als nadere uitleg een groot aantal citaten van Cruijff gebruikt. Anders dan Davidse en De Boer geeft Winsemius geen bronvermeldingen, ook niet met verwijzing naar andere, eerdere verzamelbundels. Aan het slot van het boek zegt hij dat het tot stand is gekomen met de inbreng van velen, Johan Cruijff voorop ('zonder hem geen citaten en dus geen verhaal'), en dat hij heeft gebouwd op bijna een halve eeuw aan Cruijffliteratuur.

Taaleigen

Het taaleigen van Cruijff heeft al eerder de aandacht van onderzoekers getrokken. Zo wijden in het tijdschrift *Onze Taal* van november 1996 de neerlandici Guus Middag en Kees van der Zwan een artikel aan de taal van Johan Cruijff. Zij benoemen een aantal stijlmiddelen waarvan Cruijff vermoedelijk nooit gehoord zal hebben, maar die hij zonder enige schroom gebruikte, zo vermeldt Marcel Rözer in *Beckenbauer en Cruijff: de Keizer en de Verlosser* (2007, blz. 149-150). Die stijlmiddelen zijn: paradox (*Voordat ik een fout maak, maak ik die fout niet*), pleonasme (*Dat vind ik een negatieve invloed, die geen enkele zin heeft*) en tautologie (*Als het niet goed gaat, gaat het niet goed*). Via het boek van Rözer hebben resultaten van de wetenschappelijke bestudering van de taal van Johan Cruijff als het ware ook een plaats in de typische voetballiteratuur gekregen.

Inhoud

Zoals ik de laatste jaren over voetbal praat, is ook de verwoording van wat ik altijd heb gedaan, altijd heb geweten, maar nooit bewust heb kunnen beredeneren, heeft Cruijff eens gezegd. Ik ben zelf vooral geïnteresseerd in de inhoud en strekking, de betekenis van Cruijffs gedachtegoed. Stijlmiddelen spelen daarbij in beginsel natuurlijk ook een rol. Op het eerste gezicht lijkt zijn gedachtegoed uitsluitend te bestaan uit gefragmenteerde uitspraken en redeneringen. Uitgebreidere betogen treffen we uiteraard wel aan in *Johan Cruijff – ik houd van voetbal*. Ook is Cruijff zelf uitgebreid aan het woord in een tweetal boeken waarvan de inhoud is opgetekend door Jaap de Groot: *Johan Cruijff – mijn voetbal: handboek voor winnaars* (2017; in 2012 verschenen onder de titel *Johan Cruijff – voetbal*) en de postuum verschenen autobiografie *Johan Cruijff – mijn verhaal: de autobiografie* (2016). Evenmin als *Johan Cruijff – ik houd van voetbal* zijn de boeken van De Groot verzamelbundels met uitspraken en citaten; ze zijn als zodanig uiteraard wel een potentiële primaire bron om de verzamelbundels, die reiken tot 2014 (de tweede publicatie van Davidse), mee aan te vullen.

Een nadere, systematische analyse van de uitspraken, op inhoudelijke gronden, ontbreekt evenwel in de literatuur over Cruijff. De thematische rubrieken die in de verzamelbundels van Davidse worden gebruikt, zijn beperkt in aantal en niet verder uitgewerkt (zo zijn er de rubrieken ‘Allerlei’ en ‘Van alles en nog wat’). De rubrieken zijn tamelijk willekeurig gekozen. Zo is bijvoorbeeld ‘Het diploma’ een aparte rubriek naast ‘Het trainersvak’, terwijl de kwestie van het trainersdiploma logisch behoort tot en ondergeschikt is aan het onderwerp training en coaching. De thematische rubrieken bij Davidse zijn niet nader onderverdeeld in onderwerpen, omdat het materiaal in de rubrieken uitsluitend chronologisch is geordend. Sommige uitspraken staan in de ‘verkeerde’ rubriek. Zo is een uitspraak over ‘werken met de jeugd’ te vinden in de rubriek ‘Het spelletje’ (blz. 80), waar die uitspraak eigenlijk thuishoort bij ‘Het trainersvak’. Mijn eigen onderzoek heeft dan ook geresulteerd in een geheel andere thematische indeling van het materiaal. Die indeling is bepaald door een nauwkeurige analyse van de inhoud van Cruijffs uitspraken zelf. Ook deze indeling is tot op zekere hoogte een persoonlijke keuze en in zoverre natuurlijk arbitrair, maar pretendeert veel verfijnder te zijn.

De biografische indeling van De Boer heeft ertoe geleid dat in het bijzonder bepaalde voetbaltechnische uitspraken als het ware in de lucht zijn komen te hangen. Ze zijn gedaan op een bepaald tijdstip, maar hadden evengoed eerder of later gedaan kunnen zijn. De Boers indeling doet in die gevallen geen recht aan de specifieke thematiek. Een dergelijke indeling levert trouwens per definitie niet of nauwelijks thematische informatie op. Zo wordt bijvoorbeeld een uitspraak over ‘het uitgangspunt van mooi voetbal’ gevolgd door een citaat over de correcte kleding van Cruijffs kinderen, in de periode ‘1990 – Geen bondscoach tijdens WK’ (blz. 170). Het komt ook voor dat latere uitspraken over wat in een eerdere periode is gebeurd, in die eerdere periode zijn geplaatst. Dat valt nog wel te verdedigen, maar zulke uitspraken verliezen dan strikt gesproken wel hun karakter van een terugblik op het verleden. Een uitspraak uit 2007 over het WK 1974, dat voor Cruijff qua fysieke belasting één wedstrijd te lang duurde (de finale), is bijvoorbeeld opgenomen in het hoofdstuk ‘1974 – Verliezend finalist op eerste WK’ (blz. 85). Ongeacht deze kritische kanttekening mijnerzijds komt Davidse en De Boer alle lof toe voor hun monnikenwerk. Het onderhavige onderzoek, als vervolgstap, had ik zonder hun inspanningen nooit kunnen verrichten.

Onderzoeksdoelstelling

De vraag die ik in deze studie probeer te beantwoorden is wat de bijzondere kenmerken van Cruijffs gedachtegoed en denkpatronen zijn. Wat is de harde kern van zijn ideeën? Wat kunnen we ervan leren – *best practices* en *lessons to be learned* – en dan niet alleen op voetbalgebied? Om dat inzichtelijk te maken zijn de uitspraken eerst door middel van close reading onderling vergeleken. Vervolgens heb ik verwant materiaal telkens in ‘betekenisvelden’ samengevoegd en is aan de zo gevonden clusters een titel toegekend. Waar nodig en mogelijk zijn de clusters vervolgens inhoudelijk nader onderverdeeld

in thema's, bijvoorbeeld: 'Over de kerk, de wijze van geloofsbeleving' in de rubriek 'Levensbeschouwing: godsdienst, kerk, geloof en bijgeloof'. Hierbij dient opgemerkt te worden dat uitspraken uiteraard in meer betekenisvelden (rubrieken) kunnen thuis horen. Ze worden in dat geval herhaald, deels of volledig (er is niet gewerkt met kruisverwijzingen). Vervolgens is een inhoudelijke indeling ontworpen waarin de clusters elk hun logische, thematische plaats hebben gekregen, in onderlinge samenhang, onder een relevante algemene hoofdstukop, bijvoorbeeld 'Bestuur en management'. Deze uitgave bevat dus geen alfabetische ordening van cruijffiaanse begrippen. Het is geen 'woordenboek' van het cruijffiaans. Zo'n abc-boek zou natuurlijk wel op basis van deze studie afzonderlijk vervaardigd kunnen worden. Vooral ten aanzien van Cruijffs voetbalvisie is bij de overkoepelende koppen zo veel mogelijk uitgegaan van de indeling die ik heb gevolgd in mijn boek *Moderne voetbaltheorie* (1980), met de hoofdindeling in techniek, tactiek en spelsystemen. Alle uitspraken en citaten die in de vijf eerdergenoemde verzamelbundels (van Davidse tot Winsemius) voorkomen, zijn in beginsel door mij verwerkt en hebben een plaats in dit boek gekregen. Strafrechtsregels die Cruijff als jeugdvoetballer heeft moeten schrijven, reclameteksten en dergelijke die vóór hem werden geschreven en Engels- en Franstalige citaten zijn niet opgenomen.

Aan het eind van deze studie worden, op basis van de uitgevoerde analyse en mijn commentaar (annotaties) bij de titels en ondertitels, algemene conclusies getrokken wat betreft Cruijffs gedachtegoed en voetbalvisie. De hoofddoelstelling van deze studie is om aan de hand van zijn uitspraken een en ander inzichtelijk te maken. Zijn voetbalvisie is natuurlijk een hoofdthema in deze publicatie, maar de studie geeft ook een beeld van de 'totale mens' (zie in het bijzonder deel V), al is bij Cruijff uiteindelijk bijna alles wel in mindere of meerdere mate voetbalgerelateerd en daarop terug te voeren.

De bestudering van Cruijffs nalatenschap moet naar een hoger abstractieniveau worden getild. Verdieping is wenselijk. Dit boek is een serieuze poging tot zulke 'Cruijffkunde'. Het is niet bedoeld als een terugblik op zijn leven en werken.

Materiaalafbakening

Wie in 'vertelvorm' kennis wil nemen van Cruijffs gedachtegoed en voetbalvisie, onafhankelijk van diens uitspraken, wordt overigens in het bijzonder verwezen naar beide eerder vermelde boeken van Jaap de Groot. Mijn studie vormt als het ware een aanvulling op die postuum verschenen publicaties uit 2016 en 2017 (*Johan Cruijff – mijn voetbal: handboek voor winnaars* is in 2017 aangevuld en heruitgegeven).

In de verzamelbundels die zoals gezegd tot 2014 reiken, konden mogelijke uitspraken van latere datum uiteraard niet worden meegenomen. Ik heb het echter niet als mijn taak gezien zelf mogelijke uitspraken en citaten in recente publicaties (in boekvorm of anderszins) van Cruijff aan te wijzen en toe te voegen, zoals een citaat over de politicus Geert Wilders: *Hij heeft de boel toch wel een beetje wakker geschud. Of je het nou met hem eens bent of niet, het is toch wel makkelijk als iemand het af en toe een beetje wakker schudt. En dat was wel nodig* (Edwin Winkels, *Johan Cruijff in Barcelona. De mythe*

van de Verlosser (2016), blz. 121). Vooral in de postuum verschenen autobiografie *Mijn verhaal*, die door Jaap de Groot uit Cruijffs mond werd opgetekend, zou je in principe als onderzoeker natuurlijk ook zelf weer cruijffismen en dergelijke kunnen aanwijzen. Een treffend voorbeeld daarvan is: *Rembrandt en Van Gogh werden ook niet begrepen. Dat is wat je leert: je bent net zo lang gestoord tot je een genie bent*. Het is letterlijk het slot van *Mijn verhaal* (blz. 265), waarbij de laatste zin ook op de achterkant van het boekomslag wordt herhaald. Vergelijk in dit verband voor een goed begrip de eerdere uitspraak: *Als je iets verandert ben je een gestoorde. Tot het moment dat je hebt bewezen dat het goed is, dan ben je een genie. Je verandert namelijk om het te verbeteren en dat kunnen de meesten niet volgen*. Wat ik zelf wel heb gedaan, is gedeelten uit citaten lichten (ook cruijffismen) en die gedeelten ook eventueel elders in een of meer andere, relevante rubrieken opnieuw verwerken, al dan niet als onderdeel van mijn commentaar. Een voorbeeld: *Als wij in 1974 gewonnen hadden, dan was er misschien wel nooit zoveel over deze wedstrijd gesproken. Over hoe goed wij wel niet waren en over de perfectie van ons voetbal. Legendes worden ook door nederlagen gevoed*. De laatste zin vind ik een cruijffisme dat uit de tekst kan worden gelicht en door mij ook elders is gebruikt: ‘Legendes worden ook door nederlagen gevoed.’

Net zomin als ik publicaties die na 2014 zijn verschenen, zelf op uitspraken heb onderzocht, heb ik het eerdere werk van Davidse en De Boer ‘overgedaan’, gezien de enorme reikwijdte van hun bronnen en de periode die deze bronnen beslaan. Dat zou een onmogelijke opgave zijn geweest. De door mij gepresenteerde indeling van de stof, op basis van het materiaal in hun publicaties, laat bovendien zien hoe breed de thematiek waarover Cruijff zich heeft uitgelaten nu al is. Nog afgezien van deze overwegingen zijn zij, Davidse en De Boer, de verzamelaars: zij hebben de keuzes gemaakt. De taak die ik in dit onderzoek aan mijzelf heb gesteld, is het materiaal nader te analyseren.

Gesteld kan dus wel worden dat enerzijds *Cruijffiaans*, dat vooral gebaseerd is op de verzamelbundels van Davidse en De Boer, en anderzijds de boeken van De Groot (en *Johan Cruijff – ik houd van voetbal*) tezamen in feite een vrijwel compleet beeld geven van Cruijffs gedachtegoed en voetbalvisie, op basis van diens gesproken woord. De inworp komt bijvoorbeeld als zodanig, als spelhervatting, in het geheel niet voor in *Johan Cruijff – mijn voetbal: handboek voor winnaars*, terwijl dat in *Cruijffiaans* wel het geval is: *Weet je waarom ik vroeger altijd zelf ingooide? Omdat degene die ingooide de enige is die niet wordt gedekt. Als ik de bal terug kreeg van mijn medespeler stond ik altijd vrij*. In die zin is *Cruijffiaans* dus complementair aan de informatie in die uitgave.

Materiaalpresentatie

De uitspraken van Cruijff worden cursief weergegeven, niet tussen aanhalingstekens. De reden daarvoor is tweeledig.

- De taal van Cruijff – het gesproken woord (spreektaal) – is hier en daar, zij het minimaal, door mij gepolijst, met daarbij wat wel ABN (Algemeen Beschaafd Nederlands) wordt genoemd in gedachten.

- Vooral geldt dat de geclusterde uitspraken in werkelijkheid in veel gevallen niet in die volgorde werden gedaan. In die mate is de presentatie van het materiaal als het ware fictief. Er blijken echter rode draden door de uitspraken van Cruijff te lopen, zodat hun chronologische volgorde niet wezenlijk relevant is. Met uitzonderingsgevallen is natuurlijk wel rekening gehouden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de bestuurlijke ontwikkelingen bij Ajax, waar Cruijff in zijn nadagen bij betrokken raakte.

In het door mij gekozen perspectief van de clustering van uitspraken zijn bronvermeldingen in een apart notenapparaat (vindplaatsen en data van uitspraken zoals vermeld in de eerdergenoemde citatenboeken, onder verwijzing naar de primaire bronnen) niet functioneel. Niettemin heb ik de secundaire bronvermeldingen volledigheidshalve in de hoofdttekst toegevoegd, ook ter volledige verantwoording van de wijze waarop de clusters tot stand zijn gekomen. **[B/15]** verwijst dan bijvoorbeeld naar bladzijde 15 in de verzamelbundel van De Boer. De andere coderingen zijn: **D1** (Davidse, 1998/2009), **D2** (Davidse, 2014), **DB** (Davidse en Ten Berge, 2000) en **W** (Winsemius, 2012). Ik heb mij deze vrijheid van compositie gepermitteerd, in de overtuiging dat het cruijffiaanse gedachtegoed door deze werkwijze veel beter tot zijn recht komt. Door bundeling van verwante uitspraken, in hun logische samenhang, wordt de boodschap versterkt. Clustering vindt plaats door verwante citaten zo veel mogelijk aaneen te schakelen (zonder ze ook daadwerkelijk te vermengen). Bovendien komt dit de leesbaarheid ten goede. Ten slotte: het komt voor dat in een cluster een verband wordt gelegd met andere thematiek dan de titel van het cluster aangeeft, zodat de titel van het cluster in dat geval niet de volledige inhoud ervan hoeft te dekken.

Er is van afgezien om te kiezen voor een materiaalweergave in de indirecte rede (Cruijff zegt dat ...), laat staan voor door mijzelf vervaardigde samenvattingen van uitspraken en citaten, aangezien dan toch te veel van de cruijffiaanse denkwijze en redeneertrant verloren zou zijn gegaan. Cruijff moest zo veel mogelijk zelf aan het woord blijven, anders zou aan de dynamiek en zeggingskracht van zijn uitspraken te sterk afbreuk zijn gedaan.

Het is verleidelijk het cruijffiaans rechtstreeks om te zetten in ABN. Het is verdedigbaar dat zijn bekende verspreking ‘geitenkaas’ (*Hun op rechts was een geitenkaas*) als ‘gatenkaas’ moet worden opgevat. Die correctie heb ik dan ook aangebracht. Dat geldt evenzeer voor andere overduidelijke versprekingen, bijvoorbeeld in *Factbook en Twister*. Wie het cruijffiaans ook op het gebied van de woordvolgorde, zinsbouw (syntaxis) en woordkeuze (idioom) wil ‘corrigeren’ (decoderen en parafaseren), ontdekt evenwel dat het ritme en het natuurlijke spanningsveld grotendeels uit Cruijffs statements en betoog verdwijnen. Spreektaal is bovendien geen schrijftaal. Ik had aanvankelijk zo’n ABN-exercitie uitgevoerd, maar besloot die uiteindelijk toch weer ongedaan te maken. Ik heb me nu ertoe beperkt in de uitspraken zelf tussen vierkante haken verduidelijkingen aan te geven waar ik deze nodig vond, bijvoorbeeld: *Een tweede trein [kans, RS] pakken is heel moeilijk. Die is er meestal niet.* Wel heb ik dus aperte taalfouten

verbeterd. *Ik ben geen type wie achter de dingen aanloopt* is bijvoorbeeld veranderd in: *Ik ben geen type dat achter de dingen aanloopt*.

Over de beroemde uitspraak *Elk nadeel heeft zijn voordeel* zegt Winsemius in *Toeval is logisch* het volgende:

‘Het is ongetwijfeld Johans meest aangehaalde uitspraak en toch heb ik hem niet opgenomen in *Je gaat het pas zien als je het doorhebt* [ondertitel: *Over Cruiff en leiderschap* (2004), RS]. De reden is eenvoudig: ik heb een ontzettende hekel aan alle mensen die te pas en te onpas het citaat misbruiken. Meestal door nadrukkelijk het werkwoord te vervoegen op zijn Amsterdams: “heb”. Zo van: zie je wel dat ook ik de onzin van het citaat heb doorgrond. Mensen horen wat ze willen horen en dat wordt dan een nieuwe waarheid. De voetballers van deze samenleving, met hun “heb” en “hun zeggen”, beheersen de vaderlandse spreektaal niet. “Dus” zal, kort door de bocht, het zootje ongeregeld verder ook wel niet veel kunnen’ (blz. 64).

Met deze opvatting van Winsemius ben ik het helemaal eens. Ik heb mij zo veel mogelijk beperkt tot absoluut noodzakelijke taalkundige correcties, ook voor een goed begrip van de tekst. Zo heb ik, om nog een enkel voorbeeld te geven, ‘aan de paal nagelen’ niet gewijzigd in het conventionele ‘aan de schandpaal nagelen’ (*Ik heb er geen probleem mee om een speler aan de paal te nagelen, mits datgene wat je van hem eist, eerlijk is.*) Verklarende (ABN-)uitleg heb ik uiteraard wel toegevoegd. Anderzijds is bijvoorbeeld ‘hameren’ wél gecompleteerd tot ‘erop hameren’ (*Daarom blijf ik er ook op hameren om zo snel mogelijk lichamelijke opvoeding weer verplicht te stellen bij het basisonderwijs*). De toevoeging van tekstvarianten is ten slotte, al doende en anders dan aanvankelijk voorzien, uitgemond in een zeer gedetailleerde exercitie.

Een verhoudingsgewijs zeer beperkt aantal uitspraken had ik in eerste instantie niet in de hoofdtekst willen opnemen, omdat ze – zonder nadere context en motivering – naar mijn mening onduidelijk zijn en/of inhoudelijk weinig tot niets toevoegen, zelfs met nadere uitleg erbij die door de verzamelaars vaak wel wordt verstrekt. Bijvoorbeeld: *Ik denk dat ze geen keus hebben*. Winsemius legt de achtergrond van deze uitspraak weliswaar uit, maar als zodanig is deze zin nietszeggend en roept deze alleen maar vraagtekens op. Zo ook: *Mijne heren, ik denk dat het probleem nu is opgelost. Hij wil van zijn miljoenen af en ik wil ze hebben*.

Over criteria voor de selectie van uitspraken gesproken, in dit verband: ze moeten naar mijn mening als statement op eigen benen kunnen staan en als zodanig duidelijk zijn. Om de status van aforisme (cruiffisme) te kunnen verwerven, moeten ze uit een enkele, al dan niet samengestelde zin bestaan, lijkt mij. Vooral losse citaten uit wedstrijdanalyses voor tv blijven vaak in de lucht hangen. Voorbeelden: *De manier die hij kiest, ja, daar houd ik van, Dat is nou eenmaal kwaliteit, Ik dacht eerst aan een mop, Ik vind het moeilijk daarop te antwoorden, Hier weet ik dus de ballen van, Alles wat mis kon gaan, ging ook mis, Een beetje onbegrijpelijk, Machtige kleren, ze staan ook leuk, Dit is altijd een droom van me geweest, Over zijn basisvaardigheid ben ik erg te spreken, Er wordt zo vreselijk veel*

verkeerd gedaan, Eén en één is twee en dan gaan we richting Kwatta, huppakee. Natuurlijk kunnen dergelijke uitspraken wel nader geduid en begrepen worden als op hun oorspronkelijke context wordt teruggegrepen, maar dan blijven ze evengoed niet voldoen aan het criterium dat ze opzichzelfstaand betekenisvol moeten zijn. Niettemin heb ik in tweede instantie besloten ze volledigheidshalve allemaal toch een plaats te willen geven in de hoofdtekst, en wel met gebruikmaking van de contextuele gegevens die al in de verzamelbundels beschikbaar waren. Daartoe ben ik niet teruggegaan naar de primaire bronnen. Bij geen enkele uitspraak die in dit boek is opgenomen, heb ik dat gedaan, omdat ik het niet als mijn taak zag het werk van de verzamelaars over te doen. Zij hebben de uitspraken en citaten immers gekozen, al dan niet met een toelichting. Het was mijn taak (te trachten) ze als zodanig te begrijpen. Als gevolg daarvan heb ik in een aantal gevallen in mijn commentaar de multi-interpretabele inhoud van een uitspraak aan de orde gesteld.

Opmerkelijk is dat Davidse een aantal keren in zijn tweede boek (2014) uitspraken uit zijn eerste boek (1998/2009) herhaalt in verkorte vorm; anderzijds presenteert hij ook zo nu en dan langere, uitgebreidere varianten van het oorspronkelijke citaat. Vergelijking van de citaten laat telkens zien wat hij kennelijk als de kern van de uitspraak beschouwt. Daarnaast zijn er soms (minimale) onderlinge redactionele verschillen tussen de teksten bij Davidse. Dat geldt eveneens voor sommige citaten bij (de latere) De Boer (2011/2014) in vergelijking met (de eerdere) Davidse (1998/2009). De Boer vat ook wel citaten of gedeelten daarvan kort samen. Davidse en De Boer hebben dus teksten hier en daar en tot op zekere hoogte bewerkt en/of verfraaid. Davidse/Ten Berge bevat daarvan de meeste voorbeelden, omdat de hoofdtekst verhalend is en zo ook wel de inhoud van citaten combineert. Uit de vergelijking van de secundaire bronnen (**D1**, **D2**, **DB**, **B**, **W**) valt meestal wel af te leiden hoe in dit soort gevallen de oorspronkelijke uitspraak moet hebben geluid. Ik heb het niet als mijn taak gezien dit ook daadwerkelijk weer op te gaan zoeken in de primaire bronnen ter nadere verificatie. Ik heb overigens telkens alle diverse bronnen in de verzamelbundels bij een uitspraak of citaat vermeld. De volledigste tekst is dan gebruikt en die bron staat voorop in de reeks; zijn er – op onderdelen – betere, duidelijkere tekstvarianten in een of meer andere bronnen, dan heb ik die gedeelten in de volledige tekst verwerkt. Deze stand van zaken in de verzamelbundels van citaten is een extra argument om cursivering in plaats van aanhalingstekens te gebruiken bij de presentatie van de uitspraken van Johan Cruijff.

Tot besluit nog een opmerking over een onderdeel dat aan *Cruijffiaans* is toegevoegd. Ik heb onderwerpsgewijs voetballiteratuur – bij wijze van algemene en bijzondere achtergrondinformatie – een zelfstandige plaats gegeven aan het slot van het boek. Dit overzicht biedt toegang tot informatie over de diverse thematiek die aan de orde is in de Nederlandse voetballiteratuur en uiteraard in veel gevallen ook, op enigerlei wijze, aanwezig is in de uitspraken van Cruijff. Het literatuurmateriaal betreft van oorsprong Nederlandstalige boeken en in het Nederlands vertaald werk. Alle vermelde boeken zijn aanwezig in mijn eigen voetbalbibliotheek.